

บทที่ 4

พื้นที่ศึกษา

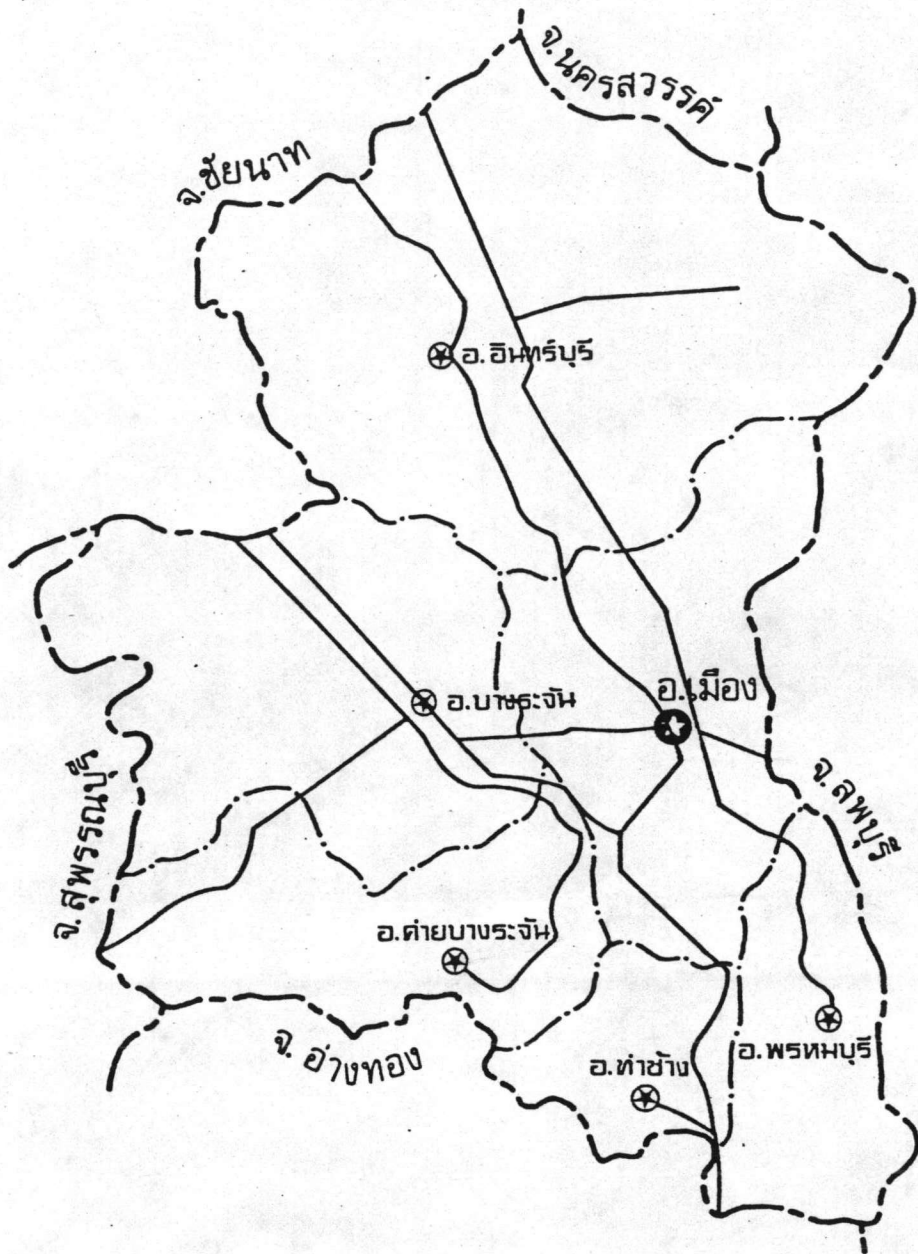
หมู่บ้านคูเมืองสามัคคีธรรมและหมู่บ้านคิม เป็นหมู่บ้านในจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งมีลักษณะด้านสังคมเหมือนชนบทไทยโดยทั่วไป ที่มีประสพปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย และการศึกษา จึงเป็นชุมชนเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาชนบท ในการนี้สมควรที่จะทราบลักษณะทั่วไปของจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา

4.1 สภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดสิงห์บุรี

4.1.1 ขนาดและที่ตั้ง สิงห์บุรีเป็นจังหวัดที่อยู่บริเวณภาคกลางตอนบนของประเทศไทย ตั้งอยู่ที่ละติจูด 13-15 องศาเหนือ และลองจิจูด 99-101 องศาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 180 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 837.39 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดในภาคกลางรวม 5 จังหวัด คือ (แผนที่ 1)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดอ่างทอง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดชัยนาท และจังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.2 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดสิงห์บุรีเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีแม่น้ำน้อยและแม่น้ำลพบุรีไหลผ่านทางตอนใต้ของจังหวัด ลักษณะพื้นที่ลาดเทจากส่วนเหนือของจังหวัดมาสู่ตอนกลางและตอนใต้ โดยมีความสูงของพื้นที่ระหว่าง 2-19 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินปนทราย

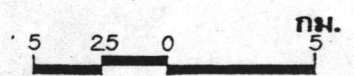
ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกับการพัฒนาหมู่บ้าน
กรณีศึกษาหมู่บ้านคิมและคูเมืองสามัคคีธรรม จังหวัดสิงห์บุรี

แสดง : เขตการปกครอง จังหวัดสิงห์บุรี

- ที่ตั้งอำเภอ
- ที่ตั้งจังหวัด
- ขอบเขตอำเภอ
- ขอบเขตจังหวัด
- ถนน

ภาควิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตราส่วน

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

แผนที่ 1

จังหวัดสิงห์บุรีมีอากาศค่อนข้างร้อนในฤดูร้อน และอบอุ่นในฤดูหนาว อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 28.3° ซ ส่วนอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 33.3° ซ และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 23.0° ซ โดยเฉลี่ยแล้วในปีหนึ่ง ๆ จะมีฝนตกประมาณ 74 วัน และมีปริมาณน้ำฝนในเกณฑ์ปานกลาง คือ 1271.2 มิลลิเมตรต่อปี

4.1.3 แหล่งน้ำและการชลประทาน แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่

1. แม่น้ำเจ้าพระยา เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญที่สุดของจังหวัด ไหลเข้าสู่จังหวัดสิงห์บุรีผ่านอำเภออินทร์บุรี อำเภอเมืองฯ และอำเภอพรหมบุรีตามลำดับ

2. แม่น้ำน้อย แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดชัยนาทผ่านจังหวัดสิงห์บุรีที่อำเภอบางระจัน อำเภอค่ายบางระจัน และอำเภอท่าช้าง

3. แม่น้ำลพบุรี ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอเมืองฯ

นอกจากแม่น้ำสามสายนี้แล้ว ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติจากลำน้ำสายอื่น ๆ เช่น ลำแม่ลา ลำการ้อง คลองโพธิ์ชัย คลองเชียงราบ เป็นต้น

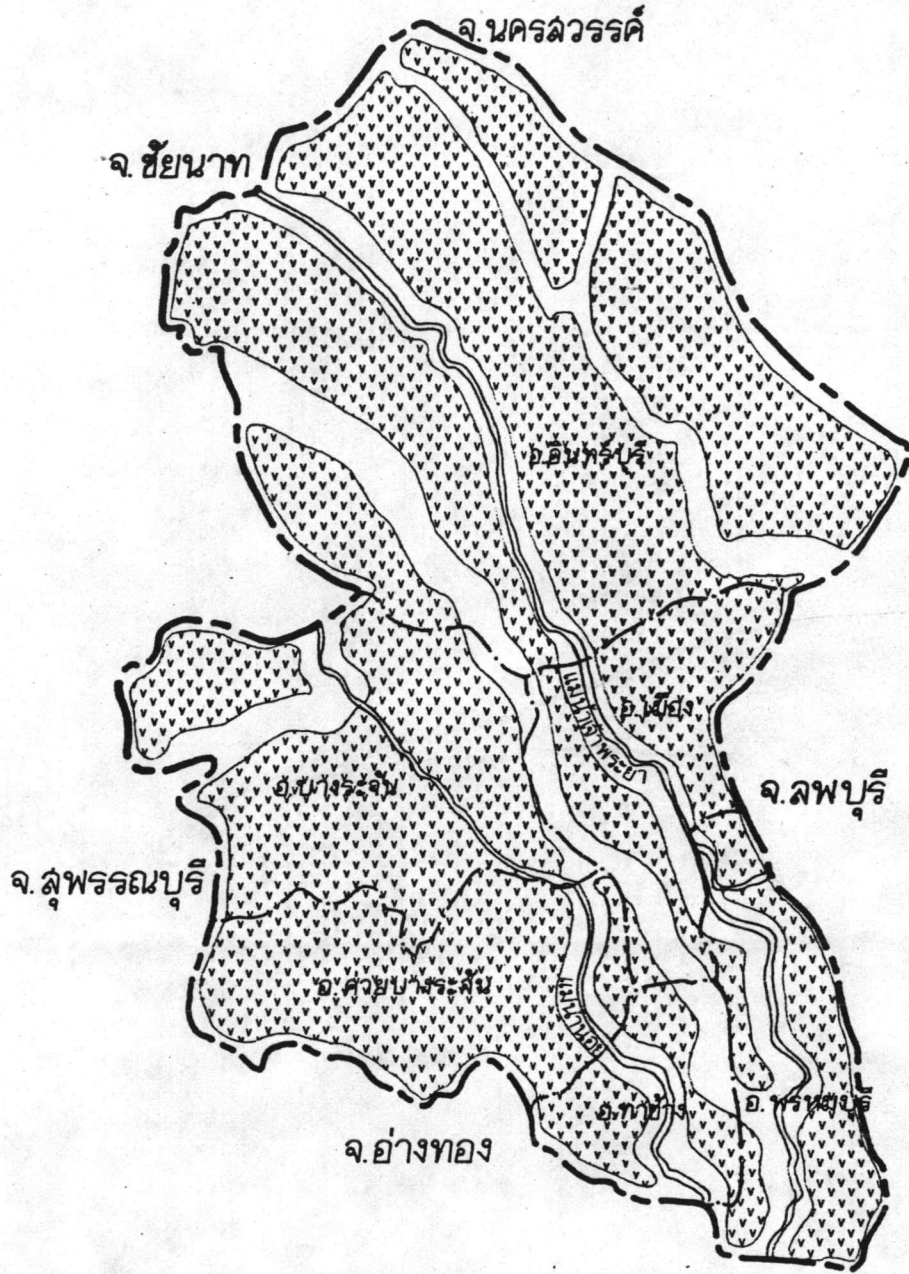
ในด้านการชลประทานของจังหวัดมีโครงการชลประทานที่สำคัญ 5 โครงการ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 497,183 ไร่ หรือร้อยละ 95 ของพื้นที่จังหวัด (แผนที่ 2) ได้แก่

1. โครงการชลประทานหลวงบรมชาติ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองฯ จังหวัดชัยนาท เป็นโครงการครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 405,000 ไร่ และอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดสิงห์บุรี 97,300 ไร่

2. โครงการชลประทานหลวงชัยสุคร ตั้งอยู่ที่อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 527,000 ไร่ อยู่ในพื้นที่ของจังหวัดสิงห์บุรี 178,396 ไร่

3. โครงการชลประทานหลวงมหาราช ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองฯ จังหวัดสิงห์บุรี ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 466,000 ไร่ อยู่ในพื้นที่ของจังหวัดสิงห์บุรี 165,888 ไร่

4. โครงการชลประทานยางมณี ตั้งอยู่ที่อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 236,000 ไร่ อยู่ในพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี 32,099 ไร่

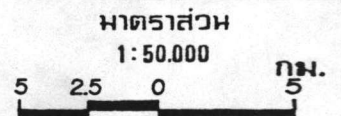

ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้น้ำที่ดินเพื่อการเกษตรกับการพัฒนาหมู่บ้าน
กรณีศึกษาหมู่บ้านคิมและคูเมืองสามัคคีธรรม จังหวัดสิงห์บุรี

แสดง: พื้นที่ชลประทาน จังหวัดสิงห์บุรี

 พื้นที่ชลประทาน

ภาควิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

แผนที่ 2

5. โครงการชลประทานช่องแค ตั้งอยู่ที่อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 28,624 ไร่ อยู่ในพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี 23,500 ไร่

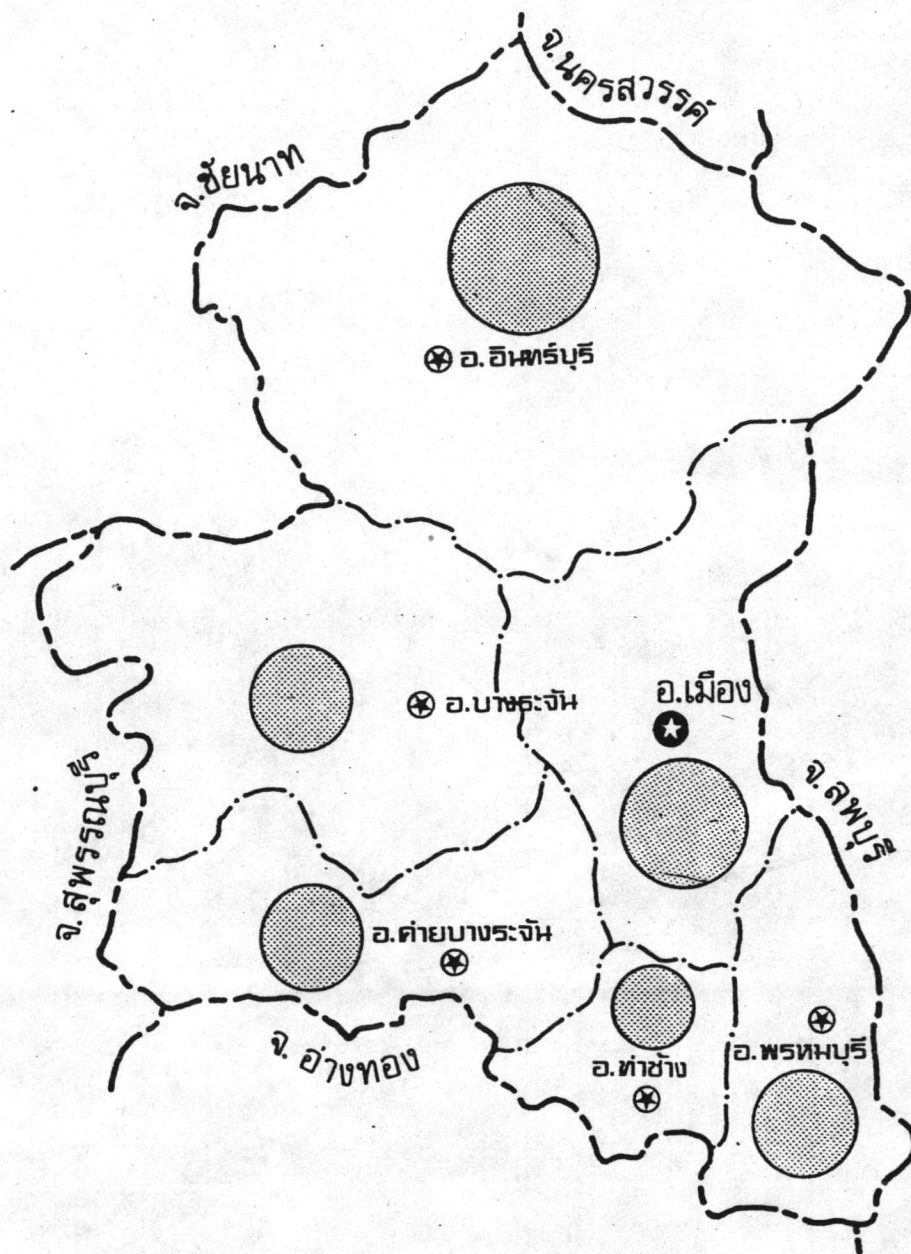
4.1.4 การปกครองและประชากร

จากสถิติของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2529 จังหวัดสิงห์บุรีมีประชากรรวมทั้งสิ้น 218,880 คน เป็นชาย 106,443 คน และหญิง 112,437 คน แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 6 อำเภอ 42 ตำบล 351 หมู่บ้าน และการปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเมืองสิงห์บุรี และสุขาภิบาล 6 แห่ง (ตารางที่ 4.1 และแผนที่ 3)

ตารางที่ 4.1 พื้นที่การปกครองและจำนวนประชากรของจังหวัดสิงห์บุรี พ.ศ. 2529

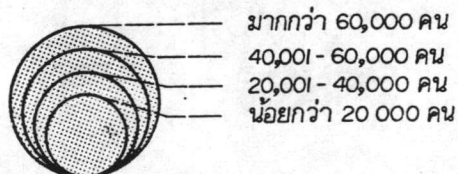
อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ตำบล	หมู่บ้าน	ประชากร ชาย	ประชากร หญิง	รวม
เมืองฯ	114.42	7	52	24,347	26,117	50,464
บางระจัน	194.00	8	75	18,176	18,554	36,730
พรหมบุรี	84.00	7	41	11,797	13,203	25,000
อินทร์บุรี	320.00	10	103	31,151	32,116	63,267
ท่าช้าง	34.97	4	21	7,487	7,937	15,424
ค่ายบางระจัน	90.00	6	59	13,485	14,510	27,880
รวม	839.39	42	351	106,443	112,437	218,880

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

**ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกับการพัฒนาหมู่บ้าน
กรณีศึกษาหมู่บ้านคิมและคูเมืองสามัคคีธรรม จังหวัดสิงห์บุรี**

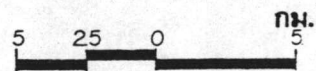
แสดง : จำนวนประชากรรายอำเภอ จังหวัดสิงห์บุรี

ที่มา : กรมการปกครอง

ภาควิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตราส่วน

แผนที่ 3

4.2 ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ของพื้นที่ศึกษา

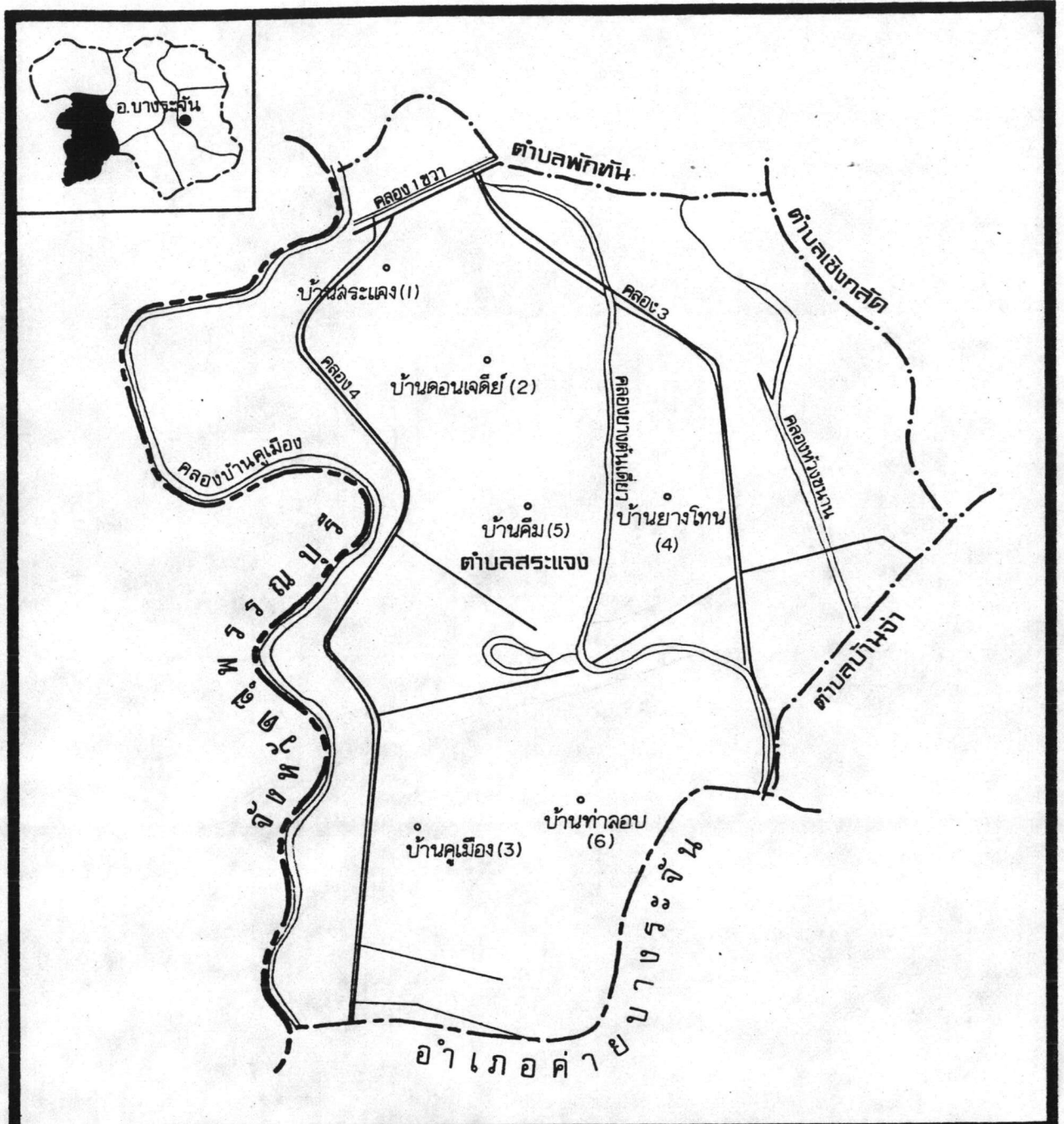
พื้นที่ศึกษาในครั้งนี้คือ หมู่บ้านคูเมืองสามัคคีธรรมและหมู่บ้านคิม เป็นหมู่บ้านสองในหกแห่งของตำบลสระแจง อำเภอบางระจัน อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางระจันไปทางทิศตะวันตก ตามทางหลวงหมายเลข 3251 ข้ามสะพานแม่น้ำน้อยไปตามถนนคลอง 1 ขวากการเดินทาง เข้าหมู่บ้านทั้งสองสามารถเดินทางโดยทางถนนเลียบบคลองชลประทานของโครงการชลประทานหลวงชัยสูตรได้ 2 ทาง คือ โดยทางถนนคลอง 3 ซ้าย 1 ขวา ซึ่งเป็นถนนดินลูกรัง ที่ใช้ประโยชน์ได้เฉพาะฤดูแล้งทางหนึ่ง และโดยทางถนนคลองซ้าย 1 ขวา ซึ่งมีผิวถนนเป็นแอสฟัลติกคอนกรีต (alphaltic concrete) และลูกรังในบางช่วง ประมาณ 12-14 กิโลเมตรได้อีกทางหนึ่ง

หมู่บ้านทั้งสองนี้เดิม เป็นหมู่บ้านของตำบลหลักทัน อำเภอบางระจัน ในปี พ.ศ. 2512 ได้แยกมาเป็นหมู่บ้านของตำบลสระแจง สภาพทั่วไปของหมู่บ้านทั้งสองมีลักษณะทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมที่คล้ายคลึงกัน เสมือน เป็นชุมชนเดียวกัน เพราะ

ประการแรกเป็นหมู่บ้านที่มีเนื้อที่ขนาดใกล้เคียงกัน คือหมู่บ้านคูเมืองสามัคคีธรรม (หมู่ที่ 3) มีเนื้อที่ประมาณ 2,706 ไร่ ส่วนหมู่บ้านคิม (หมู่ที่ 5) มีเนื้อที่ประมาณ 2,300 ไร่ (แบบสำรวจ กชช. 2 ค พ.ศ. 2529: 36) ทั้งสองหมู่บ้านมีอาณาเขตติดต่อกัน โดยหมู่บ้านคิมตั้งอยู่ทางตอนบนของหมู่บ้านคูเมืองสามัคคีธรรม รวมทั้งมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ คือ (แผนที่ 4)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านคอนเจดีย์ (หมู่ที่ 2)
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านท่าลอบ (หมู่ที่ 6) และคลองยางคันเดียว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับคลองบ้านคูเมือง

ประการที่สอง ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของหมู่บ้านทั้งสอง เป็นที่ลุ่มของบริเวณลานตะพักลำน้ํา มีที่ดอนเดียว ๆ สลับกันเป็นหย่อม ๆ ดินส่วนใหญ่เป็นดินชุดนครปฐม (แผนที่ 5) ซึ่งมักพบในสภาพพื้นที่ราบเรียบ มีความลาดน้อยกว่า 1 เปอร์เซ็นต์ เป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว ความสามารถให้น้ำซึมผ่านของดินช้า การไหลบ่าของน้ำบนผิวดินช้า

**ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกับการพัฒนาหมู่บ้าน
กรณีศึกษาหมู่บ้านคิมและคูเมืองสามัคคีธรรม จังหวัดสิงห์บุรี**

แสดง : ที่ตั้งหมู่บ้านในตำบลลู่แคง

-----	ขอบเขตตำบล	~~~~~	คลองธรรมชาติ
-----	ขอบเขตอำเภอ	=====	คลองซอย
-----	ขอบเขตจังหวัด	=====	คลองแยกซอย
-----	ถนน		

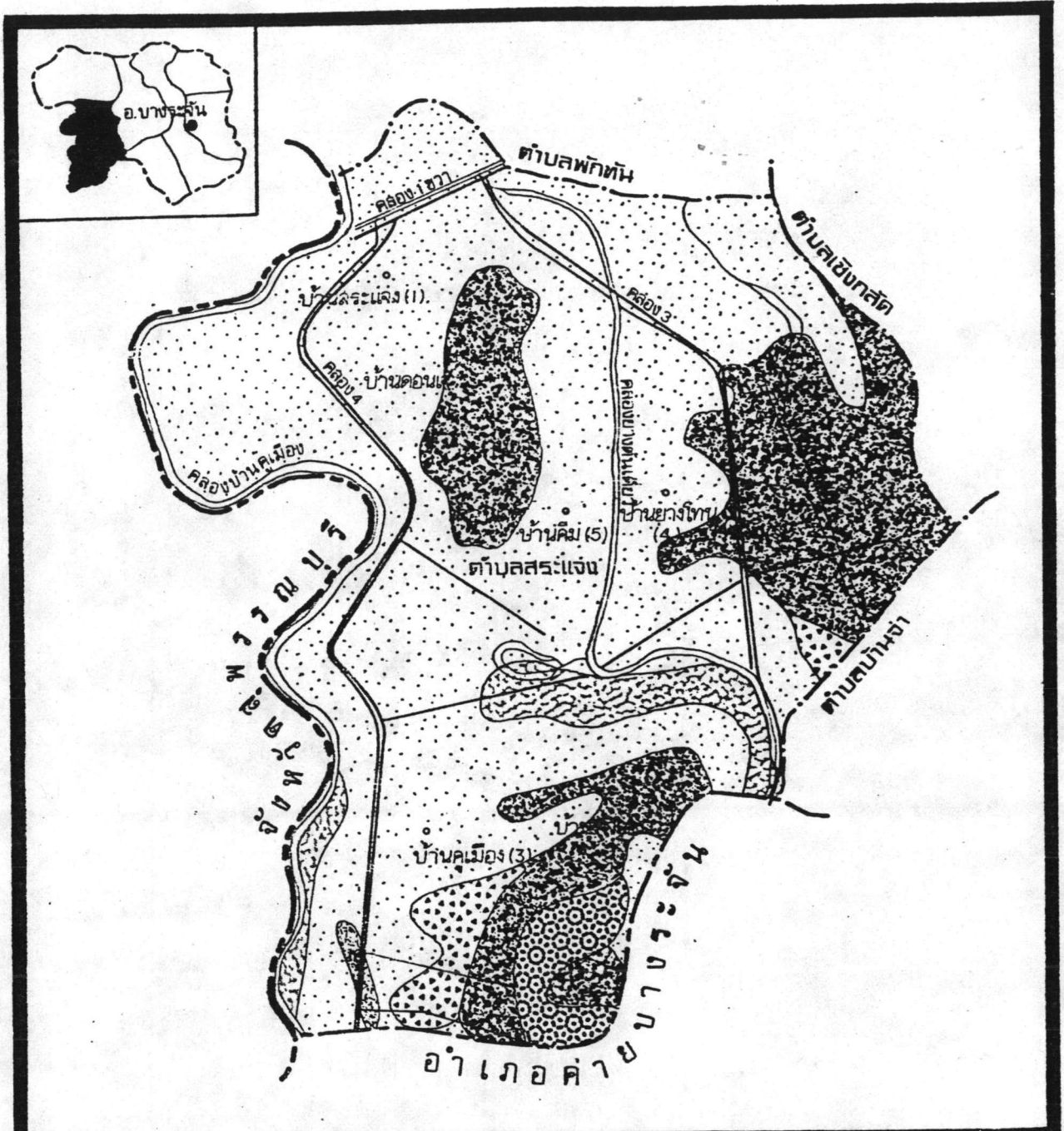
ภาควิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตราส่วน
1:50,000 กม.

2 1 0 2

ที่มา : ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ฉายาชัยนาท.

↑ แผนที่ ๔

ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกับการพัฒนาหมู่บ้าน
กรณีศึกษาหมู่บ้านคึมและคูเมืองสามัคคีธรรม จังหวัดสิงห์บุรี

แสดง: ประเภทของดิน

	ชุดดินสิงห์บุรี		ชุดดินกำแพงแสน
	ชุดดินเพชรบุรี		ชุดดินนครปฐม
	ชุดดินลพบุรี		
	ชุดดินลพบุรีที่เกิดบนพื้นที่ค่อนข้างลุ่ม		

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน

ภาควิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตราส่วน
1:50,000 กม.

แผนที่ 5

ดินมีความสามารถในการอุ้มน้ำสูง และมักมีจอมปลวกขึ้นอยู่

ดินบนมีลักษณะเนื้อดิน เป็นดินร่วนเหนียวปนทรายแฉ่ง ถึงดินร่วนปนทรายแฉ่ง สีดิน เป็นสีน้ำตาลปนเทา เข้มมากถึงสีน้ำตาลเข้ม ปฏิกริยาของดิน เป็นกรดเล็กน้อยจนถึง เป็นกรดสูง มีค่าความเป็นกรดประมาณ 5.5-6.5 ส่วนดินล่างมีเนื้อดิน เป็นดินเหนียวปนทรายแฉ่ง สีดิน เป็นสีน้ำตาลปนเทา เข้มจนถึงสีน้ำตาล ปฏิกริยาของดิน เป็นกรดเล็กน้อยจนถึง เป็นด่างปานกลาง มีค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 6.5-8.0 พบจุลินทรีย์ที่ตายของดิน ส่วนใหญ่ เป็นสีน้ำตาลแก่ หรือน้ำตาลปนเหลือง ดินชุดนครปฐมนี้เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง เหมาะสมในการทำนา (กองสำรวจดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2519: 20-21)

ประการที่สาม เป็นหมู่บ้านที่มีขนาดของประชากรใกล้เคียงกัน ในแบบสำรวจ กชช.2ค ปี พ.ศ. 2529 หมู่บ้านคูเมืองสามัคคีธรรมมีประชากรทั้งสิ้น 694 คน ประกอบด้วย 157 ครัวเรือน เป็นเพศชาย 332 คน เพศหญิง 362 คน สำหรับหมู่บ้านคิมมีประชากรทั้งสิ้น 594 คน ประกอบด้วย 137 ครัวเรือน เป็นเพศชาย 282 คน เพศหญิง 312 คน ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 90.2 ของหมู่บ้านคูเมืองสามัคคีธรรม และร้อยละ 87.8 ของหมู่บ้านคิม เป็นผู้ที่มีสมรสแล้ว (ตารางที่ 4.2) ในด้านขนาดของครอบครัวโดยส่วนใหญ่ของร้อยละ 49.3 ของหมู่บ้านคูเมืองสามัคคีธรรม และร้อยละ 49.0 ของหมู่บ้านคิม มีขนาดครอบครัวประมาณ 3-4 คน รองลงมาคือครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกประมาณ 5-6 คน ยังคงปรากฏอยู่ในหมู่บ้านทั้งสองด้วย

ตารางที่ 4.2 ขนาดครอบครัวและสถานภาพสมรส

ขนาดครอบครัว (คน)	หมู่บ้านคูเมืองสามัคคีธรรม			หมู่บ้านคิม		
	โสด	สมรส	หย่าหรือหม้าย	โสด	สมรส	หย่าหรือหม้าย
น้อยกว่า 2	1.4	5.6	-	-	6.2	2.0
3-4	1.4	49.3	2.8	2.0	49.0	2.0
5-6	1.4	33.3	1.4	4.2	30.6	-
มากกว่า 6	1.4	7.0	-	-	2.0	2.0
รวม	5.6	90.2	4.2	6.2	87.8	6.0

ประการที่สี่ มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นทั้งแบบกระจัดกระจาย (scattered settlement) โดยเกษตรกรแต่ละครัวเรือนจะตั้งบ้านเรือนในที่ดินถือครอง ซึ่งเป็นท้องไร่ท้องนา และมีการตั้งถิ่นฐานเรียงรายตามเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก (strip settlement) และมีสถาบันที่เชื่อมโยงภายในหมู่บ้านทั้งสองร่วมกัน คือโรงเรียนและวัด . โรงเรียนมีทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนวัดสามัคคีธรรม โรงเรียนบางระจันวิทยาและโรงเรียนวัดศิม นักเรียนในโรงเรียนเหล่านี้มาจากหมู่บ้านทั้งสองและหมู่บ้านอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ส่วนวัดก็มีวัดสามัคคีธรรมและวัดศิม เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ร่วมกันของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีสถานีนอนามัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศาลาประชาคม บ้านพักเกษตรกรตำบล ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เข้ามาปฏิบัติงานและรับผิดชอบการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกัน (แผนที่ 6)